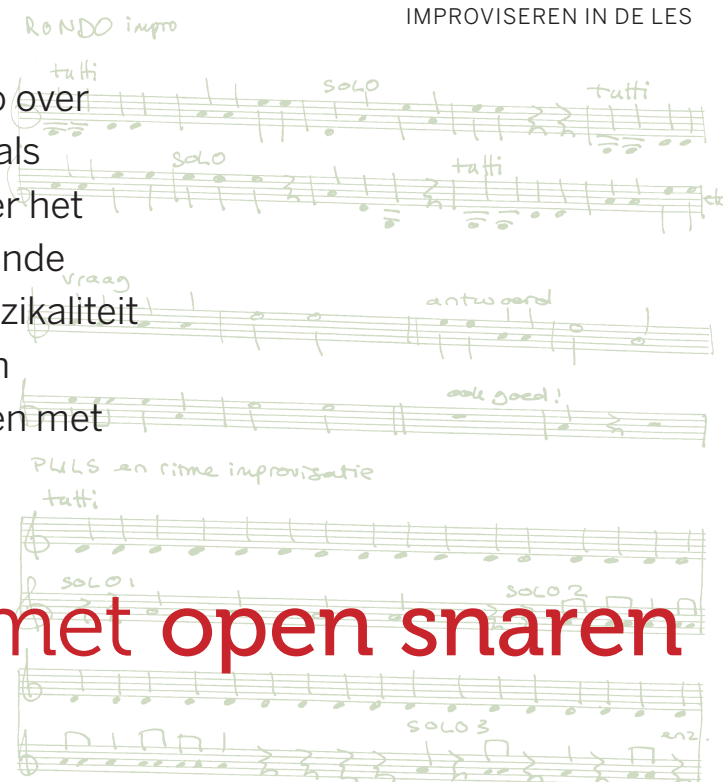

Imme Tonkes vertelt in iedere Arco over haar ervaringen met improviseren als werkvorm in de (viool)les. Deze keer het 'open snaren-rondo': een doeltreffende manier om bij kennismaking de muzikaliteit van een nieuwe leerling te testen en tegelijkertijd een beetje lol te hebben met een simpel muzikaal spel.

Improviseren met open snaren

Imme Tonkes

Ik leer de nieuwe leerling pizzicato het motief: GGDDAAEE met open snaren. We spelen dit enkele keren. Dan vraag ik de leerling het liedje 'af' te maken. Doordat het eindigt op de hoge E, werkt het uitnodigend om iets te bedenken. Het makkelijkste is de omgekeerde route terug: EEAADDGG. Maar er zijn natuurlijk nog veel andere manieren.....

Weet de leerling niet wat ik bedoel, dan maak ik het liedje af en geef ik de leerling een teken om daarna met het eerder ingestudeerde motief mee te spelen. Na het motief nodig ik de leerling opnieuw uit zelf een einde te verzinnen. Al is het maar één toon! Na de improvisatie herhalen we het motief weer en speelt de docent een improvisatie. Op deze wijze kan een improvisatie en motief wel zes keer gespeeld worden, zonder te vervelen.

Sommige leerlingen hebben direct door dat je de voorzin 'af' kunt maken met een nazin van acht tellen. Zij spelen dan op iedere tel een toon. Ik geef spelenderwijs suggesties om tonen te herhalen, of langer te laten duren. Ik kijk wat de leerling auditief oppikt, alvorens iets uit te gaan leggen.

Snapt een leerling de zinslengte van acht tellen niet, dan wacht ik enkele lessen met uitlegen. We herhalen het rondo-spel als warming-up van iedere les. Ik wacht met inzetten van het motief na acht tellen. Pas als er met deze auditieve werkwijze geen ontwikkeling optreedt, ga ik de zinslengte voor hen uittellen. Een huiswerkopdracht kan zijn om een in notennamen een melodie te noteren.

Dit open snaren-rondo kan gedurende twee tot drie maanden herhaald worden, met integratie van de streek en ritme (woorden) die in de verdere les aan de orde zijn gekomen.

Snelle reactie

Een andere vorm is de vraag-antwoord-dialogoog met open snaren: dat vraagt om een snelle reactie. Begin voor een overzichtelijke dialoog met twee naast elkaar liggende snaren. In de beperking toont zich de meester. De leraar stelt de vraag, bijvoorbeeld bestaande uit twee maten, en de leerling geeft antwoord. Na een tijdje draai je de rollen om en gaat de leerling muzikale vragen stellen. In de groepsles kan de leraar eerst aan iedere leerling een vraag stellen, zodat de zinsbouw duidelijk wordt aangegeven. Als het iedereen duidelijk is, kun je leerlingen onderling dit spel laten spelen. Dit kan zowel pizzicato als arco op open snaren worden gespeeld.

Sara Stiles heeft enkele voorbeelden opgenomen in haar improvisatie boekje. Rudolf Zwartje heeft zijn eerste samenspelstukjes op dit principe gebaseerd.

Het doel is in de eerste plaats iets durven spelen dat anders is dan 'de vraag'. Het zelf verzinnen van een antwoord is een creatieve daad. Of het in de maat van de vraag is, maakt in het begin niet uit: ieder antwoord is goed. Later scherp je de doelen aan.

In de dialoog heeft het antwoord iets met de vraag te maken door:

- de lengte van de voorzin even lang als de nazin te maken (bijvoorbeeld twee maten)
- de maatsoort van de vraag te gebruiken
- een ritme te herhalen waarop de vraagsteller is geëindigd
- een tegenovergesteld ritme te spelen
- de laatste toon van de vraag als begin van het antwoord te gebruiken.

Het is een training in snel reageren en niet te veel nadenken over wat je gaat spelen. Een

duidelijk motief neerzetten als vraagsteller is een kunst van vormgeven. Als je deze dialoog een aantal lessen hebt gedaan, kun je andere maatsoorten en streken gaan gebruiken. Soms doen leerlingen dit uit zichzelf al. Zo min mogelijk corrigeren en vooral observeren hoe leerlingen zich spelenderwijs ontwikkelen.

Klankvoorstelling

Improviserend componeren doet een beroep op de klankvoorstelling. Met een notenvoorbeeld waarop de open snaren staan genoteerd, is een improvisatie te maken door de leerling noten aan te laten wijzen en de docent (of medeleerling) deze te laten spelen. Heeft de leerling een voorstelling van hoge en lagere tonen, of doet 'ie maar wat om ervaring op te doen? Beide kan goed werken!

Als de rollen omdraaien, kan de docent suggesties geven. Bijvoorbeeld tonen herhalen en lang of kort aanwijzen. Een huiswerkopdracht om zelf de tonen te noteren (voor gevorderden met ritme) is een aardig vervolg.

Improviseren bij een opname

Voor enigszins gevorderde leerlingen is het improviseren met open snaren een leuke gelegenheid om flageoletten te oefenen. Het stuk *Barier Reef* van David Blackwell bijvoorbeeld heeft een mooie onderwater sfeer, waarin flageoletten voorbij zwemmende vissen of zonnestrallen die in het water schijnen kunnen uitbeelden. Gebruik de cd of pianopartij die bij de uitgave *String Time Joggers for Flexible Ensemble* zit, als begeleiding.

Technisch doel is om met een mooie streek de flageolet te leren treffen. In deze sfeer is het belangrijk dat er voldoende stilte tussen de klanken mag zijn om het geheimzinnig te houden. Zeker in een groep vraagt dat goed opletten en luisteren. Het doel voor improvisatie is tijdens het improviseren stilte te gebruiken en samen te werken. Soms zal er één flageolet klinken, dan weer drie vlak na elkaar, dan weer een tijdje niets.

Op een puls

Een andere mogelijkheid is ritmische improvisatie op een puls. Speel allemaal tegelijk een D in een strakke puls, bijvoorbeeld metronoomcijfer 60. Wie weet een ander ritme op de A dat hierbij past? Iedereen mag op het rijtje af wat uitproberen, terwijl de rest de D blijft strijken. Veilig omdat iedereen tegelijk speelt. Sommige leerlingen blijven op iedere puls spelen; geef hen voor de tweede ronde suggesties dat je een tel kan overslaan en rusten mag spelen; dat maakt het juist verrassend.

Hoelang duurt jouw 'maat'? Tel van binnen mee, zodat je weet wanneer je weer opnieuw begint. Er passeren allerlei variaties in maat, ritme en soms ook een (welkome verrassende) andere toon erbij.

In een grote groep kun je opsplitsen en ieder groepje een ander ritme laten kiezen en samen oefenen. Het is de bedoeling dat je het ritme goed tegelijk kan herhalen en dat het niet verandert! Ieder groepje krijgt een andere toon, bijvoorbeeld D, A (extra: een octaaf, of tertserbij). We stapelen, na dit oefenen, de verschillende ritmes op elkaar en spreken een teken af om te stoppen. Omdat de ritmes verschillend van lengte zijn, ontstaat er een verschuivend ritmisch 'minimal music' klanktapijt.

In duo's oefenen de leerlingen samen om expres een ritme te gaan verschuiven. Speler 1 begint met een ritmisch motief op toon D. Speler 2 voegt daar een ander, in de puls passend, ritme aan toe op toon A. Zij herhalen beide meermalen hun eigen ritme in een gemeenschappelijke puls. Loopt dat lekker? Dan mag speler 1 gaan veranderen naar een ander ritme. Na een tijdje mag speler 2 gaan veranderen. Doe dit meermalen. Maak een afspraak over het eind. Speel hetzelfde ritme samen tot slot, of laat 1 speler eerst stoppen en de ander alleen afsluiten.

Samenvattend: puls, maatsoort, ritme en timing zijn op ieder niveau muzikaal interessant om mee te improviseren. Door de beperking van de vier snaren hebben leerlingen even geen zorgen over 'de goede noot' en kunnen ze focussen op het juiste moment. Dat moment aanvoelen vraagt om wakker aanwezig zijn, de puls voelen en een (intuïtief) ontwikkelend begrip van zinsbouw en maat. ||||

Lesvorm

Voor wie?

Voor alle niveaus en leeftijden, individueel en in groep. Voor gevorderde leerlingen bruikbaar als warming-up.

Tijd?

Korte opdrachten van vijf tot tien minuten.

Doel?

- weinig nadenken en snel reageren
- zelfontdekkend leren; eerst doen en ervaren, daarna pas theorie
- een (auditief) gevoel voor muzikale zinslengte ontwikkelen
- de zekerheid van puls ervaren als basis voor improviseren
- rusten spelen
- variëren met ritmes
- tonica-dominant-relatie auditief onderzoeken